

גאווה וענוה

יושר דברי אמת: אות פז: ואבאר לך מדרש אחד בפרשת קרח שאמר שם מה ראה קרח לחלוק על משה פרה אדומה ראה, וצריך להבין זה: והענין הוא כי אף על פי שכבר כתבתי לך הרבה דברים מענין השפלות והענוה איך הוא, אבל עדיין לא יצאתי ידי חובת ביאור אפילו כחוט השערה, כי דבר זה עמוק עמוק מי ימצאנה, והוא דבר המסור ללב ואין לבות בני האדם שוין, כי בדבר זה צריך האדם להיות כמו משקל, כי צריך האדם שיאחז בשניהם בגבהות ובשפלות, כמו שכתוב בחובת הלבבות שער עבודת האלהים ושער הכניעה (פרק ט') בעשרה תנאים שכתב שם ע"ש: והוא כלל שצריך לפרט, (כי) וצריך אני לפרש לך היטב כל זה, אף שידעתי באמת שאתה מבין כל זה מבלעדי, אבל אני גם כן הבנתי כל מה ששמעתי מרבותי הקדושים הנ"ל קודם ששמעתי מהם, אבל לא נהנתי בדברים ההם, כי כתיב (משלי ג ה) ואל בינתך אל תשען, עד ששמעתי מפיהם ומפי כתבם אשר ידענו כי הם בעלי רוח הקודש, ומקצתם שהיה להם גילוי אליהו וזכרונו לברכה, כמו הבעש"ט, ותלמידו מו"ה דוב בער ז"ל, ומו"ה מנחם מענדל [מפרעמישלאן] ז"ל, ואז בשמעתי מהם נתקשרו הדברים בלבי כאלו קבלתיים מפי חכמי המשנה ז"ל, וכל מה שאני כותב הכל הוא מדבריהם, וענין כל דבר חכמה שאני כותב הכל הוא מהם, רק שלפעמים אני מסביר לך דבריהם במשל הקרוב, ולפעמים אני מפרש בזה איזה פסוק או איזה דבר בגמרא, אבל עיקר החכמה היא מדבריהם, ממה שחנני השי"ת להבינם ולהשכילם בטוב טעם:

אות פז: והנה ענין עבודת האדם להשי"ת צריך להיות בשני ענינים, בגבהות ובשפלות, ולא סגי באחד מהם לבד, כי בגבהות ח"ו תועבה הוא, וצריך להיות שפל וכאין לפני השי"ת, ולפני כל, באופן שכתבתי למעלה, על ידי דביקות השי"ת ויראתו ואהבתו והתפשטות הגשמיות, וכבר ידעת מה שכתב בראשית חכמה שלא יקנה מדת הענוה אלא מי שהוא מופשט מהגשמיות, וכבר כתבתי לעיל (סימן ט"ו) מה ענין התפשטות הגשמיות, כי איננו מובן לכל העולם, אלא למי שיגע וטרח ביראת השי"ת, בתפלה בדביקות, ותורה ומעשים טובים בדביקות להשי"ת:

אבל אם יהיה שפל מכל וכל, פן ואולי יפתנו היצר לאמור, מי אתה לדבר לפני השי"ת ולעבדו, ואתה בשר ודם עפר ואפר, ואתה ידעת נגעי עונותיך ומדותיך הרעים, ואתה מתועב לפני השי"ת, האיך ימלאוך לבך להתקרב לעבודתו ויחודו, וכדומה פתוים אחרים, כל אהד לפי ענינו, לזה צריך לאחוז בגבהות, כמו שאמר הכתוב (דברי הימים ב יז ו) ויגבה לבו בדרכי ה', וכמו שאמרו רז"ל (סנהדרין ל"ז ע"א) לפיכך נברא אדם יחידי וכו' לפיכך כל אחד ואחד חייב לומר בשבילי נברא העולם, ואמרו רז"ל לעולם יראה אדם עצמו כאלו הוא והעולם חצי זכאי וחצי חייב, עשה מצוה אחת אשריו שהכריע את עצמו ואת כל העולם לכף זכות וכו', ולכאורה זה גבהות גדול שידמה האדם בדעתו שבשבילו נברא העולם, וכל העולם תלוי עליו, אבל חז"ל הכריחו אותנו להשתמש בגבהות זה, כי בלעדי זה יהיה התרשלות גדול בנפשינו לרדוף אחר עבודת השי"ת, וכל אחד יאמר מה אני לעבוד את השי"ת, ויאמר גם כן די לי במעשי, שאני לומד ועושה מצות כמו שראיתי מאבותי, ויותר למה לי להקור על עבודה שלימה, לא עלי המלאכה לגמור, כי אם על יחידי סגולה, ואם כל אחד יאמר כך לא יהיה אדם בעולם שיתקרב את עצמו להשי"ת, אבל לסבה זו אנו צריכים להשתמש בגבהות, ולעשות עצמו לאיש לעבוד עבודתו יתברך, ויגבר את עצמו בעבודתו יתברך כאלו עליו מוטל כל העולם:

אבל ח"ו אחר המעשה, ואף בשעת מעשה שעושה להשי"ת, לא ידמה באמת שום גבהות, רק כניעה ושפלות, שיראה שהוא כאין לפני השי"ת, ואינו עושה שום מעשה, ומה שעושה הכל הוא בכח ועזר אלוה אשר עזרו ונתן לו כח, ומבלעדי השי"ת היה אפס, ויכיר כל זה בהכרת הדעת הטוב, כמו שכתבתי לעיל (סימן כ"א) מענין הכרה ודעת של כל דבר, ויהשוק תמיד לעבודה ודביקות יותר מזה, וידמה לו שעדיין לא התחיל בעבודת השי"ת, כמו שהאמת הוא, כי השי"ת אין סוף, ותשוקת עבודתו אין לה סוף, ובדבר שאין לה סוף לא שייך רק התחלה מצדנו, וכמו שכתוב במגלה עמוקות שאמר משה רבינו ע"ה אתה החלות להראות את עבדך וגו', כי כל מה שהשיג משה לא השיג שום נברא בעולם, ואף על פי כן היה נחשב לו כל זה רק להתחלה, ואמר אתה החלות להראות אף עבדך, נמצא צריך להשתמש בשניהם בגבהות ובשפלות, וכל זה דרך האמת, דרך ישכון אור להשי"ת ולעבודתו האמיתית:

אות כה: אבל (קהלת יז יד) זה לעומת זה עשה האלהים, טוב לעומת רע כו', וכל המדות שיש בטוב יש ברע, רק בטוב הם לטוב, וברע הם לרע, ודא בהפוכא דדא, והרע נקרא בכל מקום הפכףך דרך איש וזר כמו שאמר הכתוב במשלי (כא ח), ואותיות השמות של קדושה ושל קליפה שוים, רק הצירוף היא להיפוך, למשל בקדושה יש כתר, ובקליפה כרת, אותיות שוים, בקדושה קשר, ובקליפה שקר, בקדושה סלם מוצב ארצה, ובקליפה (יחזקאל ח ג) סמל הקנאה המקנה, בקדושה איש תם, ובקליפה מת, בקדושה ענג, ובקליפה נגע, והרבה כדומה, ומדת הקליפה להפוך כל דבר אמת, ולעשות מטוב רע, ומרע טוב, כמו שאמר הכתוב (ישעיה ה כ) הוי האומרים לרע טוב ולטוב רע וגו': והקליפה מפתה לאדם גם כן בשתי המדות גבהות ושפלות, רק הוא להיפוך, למשל כשרוצים להוכיחו שאינו הולך בדרך האמת לעבוד השי"ת בתורה ותפלה בדחילו ורחימו באמת בלי פניה וכדומה, ושאר דברי יראה, ישיב האדם הפתי שנפתה ביצרו ויאמר, מי אנכי לגשת בדרכים אלו, ואני את חטאי אני מכיר, ומי אני לילך בגדולות ובנפלאות בדרכי החסידים, אני נוהג את עצמי כאבותי ודי לי בזה, ושאר שפלות שאומר הכל להתרשל מן העבודה, וזה פיתוי מן צד שפלות, ולו והלואי היה זה באמת והיה שפל בדעתו לפני עצמו ולפני כל, אבל באמת כשיתקוטט עמו אדם אחד ויבזהו, יגבה לבו וידמה לו שעובד השי"ת בלימודו ובמצותיו יותר מכל החסידים שבעולם, ויעיז פניו ויחפרהו ויגדפהו, ואף בלבו יש לו גדלות גדול תמיד, שידומה לו שיוצא בעבודתו, ובאמת כל זה פיתוי היצר הרע והנחש, לשרשו ולעקרו מארץ החיים, ולהורידו לבאר שחת בשתי הקצוות:

אות כט: ובאמת בדור זה גבר מאד זה הקליפה הפוכה המתהפכת בלהטות להט ההרב המתהפכת מחבר לחרב כמו שכתוב בשל"ה זלה"ה, עתקו וגם גדלו וגברו חיל אנשי רשע, ומקצתם דומים לצדיקים ותלמידי חכמים וחסידים מעוטפים לבנים, רק לא נטהרו לבם מכבוד וקנאה, ומקנאתם מטילים מום בקדשים בשקרים וכזבים, ומדברים סרה על עובדי ה' באמת, והכל הוא שנתפתו בפיתוי הנחש, (סוכה נ"ב ע"א) שכל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו, אשר אמר הרב המגיד רבי יחיאל מיכל מזלאטשוב נ"י, שר"ל כל הגדול מחברו בלבו, נמצא יש לו גבהות בלב, לזה יצרו גדול הימנו, ר"ל יצרו מתגדל מעצמו בעון הגבהות והקנאה, שמתקנאים שרואים חכמים הנ"ל שבזמנינו יש להם שם טוב, ואנשי העולם מהמון עם הטהורים כרוכים אחריהם מאד, כמו שראוי להיות באמת להיות כרוך אחרי החכמים וצדיקים באמת, ולהתאבק בעפר רגליהם, ואלהים אין איש פונה, ובלבם דומה שהם צדיקים וחסידים ותלמידי חכמים יותר מהם, לזאת מטילים מום בהם, וממציאים שקרים וכזבים שלא עלו על לב, כמו שאירע בזמנינו, והכל כדי לפחות שם, כמו שכתב כל זה בחובת הלבבות (סוף פרק ה' משער יחוד המעשה) שיפתה היצר הרע לאדם בזה הענין עיין שם, וגם מי שלא ימצאו בו שום דופי ושמן, כמו שהיה ר' מנחם מענדל [מפרעמישלאן] ז"ל, היו אומרים עליו המלעיגים שהוא באמת צדיק, אבל הוא בעל גאווה גדול, וכדומה אומרים על הרב המגיד רבי יחיאל מיכל מזלאטשוב נ"י. והכל מחמת פיתוי הנ"ל, כי אילו ידעו בעצמם האמת שעדיין לא התחילו לעבוד השי"ת כלל וכלל, כי אילו זכו לשום יראה אפילו רגע אחד, מכ"ש למדריגות אחרות, היו רודפים אחר הצדיקים ההם שילמדום דרך השי"ת, כמו שיש באמת גאוני עולם שהכירו זה ונכנעו לפני הצדיקים הנ"ל כעבדא קמיה מריה, מפני שנגע ה' בלבם ורצו לעבדו באמת, ורצו בכניעה באמת להיות זנב לאריות, כי הבינו שעדיין אינם יודעים התחלה לעבודתו, ורדפו אחר עבודת השי"ת, ומצאו והשכילו מחכמים הנ"ל שלמדום, וקבלו כל אחד מהם לפי זכות נשמתו:

אות ל: וענין זה קרה לקרח עם משה, כי באמת משה רבינו ע"ה היה לו תכלית השפלות כמו שהעידה התורה עליו (במדבר יב ג), ואף על פי כן היה לו גבהות בכמה דברים שעשה, שהיה מלך על ישראל, והנהיג את עצמו כמלך על עמו, רק באמת היה זה לעבודת הבורא להדריך העם לעבודת השי"ת, כי לא היה אפשר בלתי זה שיהיה איש אשר יצא לפניהם, ואף על פי כן לא רצה בתחלה זה, כנודע שסירב ואמר (שמות ד יג) שלח נא ביד תשלח, עד שהכריחו השי"ת לזה שיהיה לו שררה זו:

וקרח אף על פי (במדבר רבה פרשה י"ח סי' ח') שפקח היה, והיה לו רוח הקודש, עם כל זה ניצוץ קנאה נשארה בו, ולא נטהר לבו ממנה בכל מכל כל, וקנאה היא מצד הגבהות, ואמונה לא היה לו שיעשה משה הכל מפי השי"ת, ושיהיה באמת מצדו בתכלית השפלות והענוה, רק שהשב שמושה השתמש בגבהות להיפך ולנגד האמת, שחשב שמושה נטה מן האמת וטעה בגבהות, שעל ידי הגבהות שיש בלבו התנשא על קהל השי"ת, כמו שאמר (במדבר טז ד) ומדוע תתנשא על קהל ה', ועל עצמו לא דימה שיהיה לו גבהות, רק חשב שמה שלבו נוטה לזה להיות נשיא הכל הוא מצד האמת, כמו שכתבתי לעיל (סימן כ"ז) בפסוק (דברי הימים ב יז ו) ויגבה לבו בדרכי ה', כי זה הגאווה הותרה, ולא רצה לתלות הפחיתות בו בגבהותו, והאמת היושר של הגבהות שיותר הוא במשה, רק חשב להיפוך, מפני הקנאה של הרע שהפך לבו לאמר על הרע טוב ועל טוב רע:

ולפיכך אמר משה רבינו ע"ה (במדבר טז ח) רב לכם בני לוי, באמת אני רואה שלא כאשר אתם סוברים שהגבהות שלכם הוא לשם שמים ושלי הוא מצד הרע, לא כן, כי אם רב לכם בני לוי, ר"ל רב נקרא הגדולה, הרב הוא לכם למענכם, לא למען השי"ת, ולזה נחלקו כי זה דבר עמוק, וצריך לזה האמונה לתלות החסרון תמיד בו, ולחפוף תמיד בכניעה ושפלות אפילו לדבר מצוה, פן ואולי הוא מצד הגבהות של הקליפה לעשות מצוה שאינה מוטלת עליו, ושיוכל לעשות על ידי אחר, ולא יחשוב שהוא ראוי לזה יותר מחבירו, כי זה גבהות, ואפילו משה לא היה חפץ להשתלח לישראל ואמר שלח נא ביד תשלח, אפילו שהוא דבר מצוה ללכת בשליחות השי"ת, וללמד לישראל תורה ואין לך מצוה גדולה מזו, אף על פי כן חשב שאהרן ראוי לזה יותר, עד שהכריחו השי"ת לזה, וצריך האדם ללמוד מזה ולא להתקוטט בעבור מצוה שיש בה צד שררה ה"י, ולברוח ממנה, ואם יהיה ראוי לה, השי"ת יכריח כל העולם להזמינו לידו הנהיגה זו וכדומה, וצריך לשקול דבר זה תמיד בשכל עמוק וצדק וזך, ולשאול מהשי"ת על זה עזר שיעזרנו שלא יסיתנו היצר הרע בזה לצד ההיפוך ח"ו, רק ידריכנו השי"ת בדרך האמת והטוב:

אות לב: ונחזור לענינינו בענין המדרש, היות כבר נודע מה שאמר הבעש"ט ז"ל, ששאלוהו על ענין פרה אדומה היכן היא רמוזה לבא מזה לעבודת השי"ת תמיד, כמו שכתבתי לעיל שכל המצות הן נצחיות בשכל, אף שבפועל הם בזמן ובמעשה, בשכל הם תמיד נצחיים, כי התורה היא אלהות, ואלהותו היא נצחיות, כמו שאומרים כל תלמידי הבעש"ט בשמו שכל התורה צריכה להמצא תמיד בכל זמן בדרך חכמה ושכל, שיש ללמוד מכל מצוה רמיזתה, ואי אפשר להאריך בזה ולצאת מן הענין, ושאלוהו על פרה אדומה שמטהרת הטמאים ומטמאת הטהורים:

והשיב שזה ענין הגבהות, שמתחלה אם האדם מתנהג בדרך לא טוב ורחוק מהשי"ת, התחלת תקונו הוא מצד הגבהות ושלא לשמה, כמו להתפארות, או עולם הבא, שזהו גם כן גבהות נסתר, שחושב שראוי שישלם לו הקב"ה שכר על מעשיו, וחושב את עצמו שעושה איזה דבר למענו, ובאמת שמצדינו בלתי כח הבורא מה אנו, והאיך יתכן לקבל שכר, רק מתחלה אי אפשר לבוא לזה, וח"ו ישר בחיצוניות, והותר לו לאחוז בגבהות והתפארות, ויעשה שלא לשמה, (פסחים נ' ע"ב) ומתוך שלא לשמה יבא לשמה, ובלשמה צריך להיות זך מכל סיג גבהות, כי אם יתערב בלשמה פניה מצד הגבהות תפסול העבודה, נמצא הגבהות מטהרת הטמאים הרחוקים מהשי"ת, ומטמא את הטהורים שנתקרבו כבר להשי"ת, שח"ו אם יתערב במ גבהות מתועב לפני ה':

וכבר אמרתי בפסוק (ויקרא ב יא) כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו ממנו אשה לה', קרבן ראשית תקריבו אתם לה' ואל המזבח לא יעלו לריח ניהח, שהרמז בשאור ודבש לגבהות, שהם מרתיחים ועולים, כמו הגבהות שמגביה לב האדם, ואמר הכתוב לא תקטירו ממנו אשה לה', רק קרבן ראשית, ר"ל ראשית התקרבות להשי"ת מותר להיות בגבהות, אבל אחר כך, אל המזבח העליון לא יעלו לריח ניחוח, שאין נחת רוח לפניו בגבהות ח"ו, (משלי טז ה) כי תועבת ה' כל גבה לב, אפילו בכל דהו כידוע, נמצא הגבהות נקראת מטהרת הטמאים ומטמא את הטהורים:

וענין זה הוא אפילו בצדיקים שהם כבר טהורים הוא נוהג תמיד על דרך הנ"ל, שצריך להתקרב לה' בגבהות ושפלות, כי קודם שירצה האדם להתקרב להשי"ת על ידי איזה מצוה ותורה או תפלה, נמצא עדיין הוא מרוחק, ונקרא לערך הקירוב שיתקרב ויתקדש אחר כך על ידי העובדא שעתידי לעשות, נקרא עתה על דרך הכנוי טמא ומרוחק מהשי"ת, ואי אפשר להתקרב להשי"ת אם לא יהיה לו גבהות, דהיינו שיגבה לבו בדרכי ה', שאם לא כן יאמר לו יצרו שאתה אינך ראוי להתקרב אליו כנ"ל, לזה צריך להשתמש בגבהות, ולהגביה לבו בדרכי ה' להתקרב דוקא, ובאמת הוא שפלות כמו שכתבתי לעיל, רק שדומה לגבהות נגד היצר הרע שרוצה לפתותו מצד מצוה שמצוה להיות שפל, ואם כן על ידי גבהות זה יטהר ויתקרב להשי"ת כשיעשה העובדא של תפלה או תורה או מצוה:

ואחר כך בעת העובדא שעושה או אחר כך צריך לשמור את עצמו מכל צד גבהות, וישפיל את עצמו לפני השי"ת ולפני כל, ולא ידומה לו שהוא גדול מחבירו כשיראה שהם אינם עושים עובדא זו, כי זהו גבהות, וכבר ידעת המוסר השכל מהבעש"ט זלה"ה על זה, וכתוב הדור הוא ומפורסם מהבעש"ט אצל כל, איך לשוב אל לבו על זה, ואין צריך להאריך בזה:

נמצא הגבהות בשעת המעשה שאז הוא נקרא טהור, ואז הגבהות מטמא הטהורים ח"ו, והגבהות נקרא פרה, שמפרה ומגדל דעת האדם, ואדומה מצד הקליפה, ויש עוד טעם אחר על זה למה הגבהות נקרא פרה אדומה ולא רציתי להאריך, ונקרא זה פרה אדומה שמטהרת את הטמאים כו': ולזה אמר במדרש מה ראה קרח לחלוק על משה, היכן ראה וחסד שיהיה למשה התנשאות ח"ו, הלא ידע שבדאי היה משה מוכתר בענוה, עד שהעיד עליו הכתוב (במדבר יב יג) שהיה עניו מכל האדם אשר על פני האדמה, אפילו מכל השפלים הנקרא אדם אשר על פני האדמה, והוא היה עניו יותר מהם יד), ואם כן האיך חשדו בעון הגבהות לצדיק כזה, והלא קרח פקח היה:

והשיב המדרש פרה אדומה ראה, ר"ל שראה שמדת הגבהות מוכרח להיות לכל צדיק לעבודת השי"ת, אפילו לצדיקים גדולים כנ"ל, והיא מטהרת את הטמאים כנ"ל, וחשב שמושה טעה להיפוך, כי מה שהתנשא על העם הוא ואהרן להתקרב להשי"ת, לא היה מחמת הגבהות המותר המטהרת הטמאים והמרוחקים, רק נתערבה בהם הגבהות האסור המטמאת הטהורים, ועל ידי זה נשא לבם להתקרב להשי"ת הוא ואהרן יותר מכל העם, ולהיות מלך, ולעשות הכל עפ"י מאמרו, וחשב שהיה זה מצד גבהות, ולא האמין שמפי הדיבור עשה הכל, ולדון את משה לכף זכות, אלא חשב שמושה טעה וסבר שזה הגבהות הוא לש"ש, ובאמת הוא שלא לש"ש רק מצד גבהות הרע, ועליו חשב להיפוך שהוא מצד הטוב, והכל מפני חסרון האמונה, וחסרון טהרת הלב מקנאה וכבוד, וזהו פרה אדומה ראה, והבן היטב כי הוא דבר עמוק, וא"א לפרש בכתב היטב רק להבין בעומק הלב:

אות א: ובאמת שמעתי כעת בחג השבועות הזה מפי ק"ק הרב המגיד [מזלאטשוב] מוה"ר ר' יחיאל מיכל נ"י שאמר בזה"ל, **העולם חשבו שמצוה להיות עניו, ובאמת מצוה זו לא נאמרה בתורה, רק התורה מספרת שבח משה, ובאמת הס"ם העלה בלבם דבר זה שמצוה להיות עניו, כי מקודם מגדיל לב כל האדם בגבהות, ומדמה לו שהוא למדן גדול, ויחסן גדול, ועשיר, וחסיד, וצדיק, ובעל מדות טובות וישרות, וירא ונעים ונחמד, ובאמת לפי מעלתו היה ראוי להיות גדול מכל עמו, ולא לפנות אליהם, ולא להתחבר אליהם, רק שזו מדה גרועה, שמצד זה ימאס בעיני העולם שיחזיקוהו לבעל גאווה, ובאמת מצוה הוא להיות גם כן עניו ושפל ברך, ולדבר עם כל, ולהיות עלוב מכל, על כן הוא עושה עצמו עניו, כל זה הוא פיתוי הס"ם, כי מתחלה הגביה לבו בקרבו ותיקד עד שאול תחתית, ואחר כך הוסיף לו מצוה זו למעלה להוסיף גאווה על גאותו:**